

УДК 338.45

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА КЛАСИФІКАЦІЙНІ АСПЕКТИ КАТЕГОРІЇ «РОЗВИТОК»

*Берест М.М., к.е.н., доцент,
Дудка М.О., аспірант (ХНЕУ ім. С.Кузнеця)*

Стаття присвячена дослідженню теоретичних засад та класифікаційних аспектів категорії «розвиток», спрямована на узагальнення сучасних підходів до змісту та виділення ключових характеристик досліджуваного поняття. В роботі на основі огляду та критичного аналізу літературних джерел запропоновано узагальнений обґрунтований підхід до трактування змісту категорії «розвиток» та розроблено узагальнюючу класифікацію видів розвитку підприємства як відкритої системи.

Ключові слова: розвиток, види розвитку, підхід, класифікаційні аспекти, процес, зміна, процес зміни, система, рух, трансформація.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ И КЛАССИФИКАЦИОННЫЕ АСПЕКТЫ КАТЕГОРИИ «РАЗВИТИЯ»

*Берест М.Н., к.э.н., доцент,
Дудка М.А., аспирант (ХНЭУ им. С. Кузнеця)*

Статья посвящена исследованию теоретических основ и классификационных аспектов категории «развитие», направленная на обобщение современных подходов к содержанию и выделения ключевых характеристик исследуемого понятия. В работе на основе обзора и критического анализа литературных источников предложен обобщенный обоснованный подход к трактовке содержания категории «развитие» и разработано обобщающую классификацию видов развития предприятия как открытой системы.

Ключевые слова: развитие, виды развития, подход, классификационные аспекты, процесс, изменение, процесс изменения, система, движение, трансформация.

THEORETICAL BASIS AND CLASSIFICATION ASPECTS OF THE CATEGORY OF "DEVELOPMENT"

*Berest M.N., Ph.D., assistant professor,
Dudka M.A, a graduate student (HNEU them. Kuznetsov)*

The article investigates the theoretical basis and classification aspects of the category of "development." In this paper, based on a critical analysis of the literature are summarized and highlighted the existing approaches to the definition of "development" is to use the following key features: development is seen as a process change, a process of change and movement system. The most feasible and seems complete approach to the interpretation of development as a process of change or transformation of the enterprise as an open system.

The study highlighted the modern approaches to in-depth disclosure of the key characteristics of the category of "development." Thus, the essence of the development can be considered depending on the quality and direction of the transformation taking place in the enterprise. In addition, understanding of the term "development" can be carried out through the study of the properties and selection systems, developing through the formation of interpretations of the concept, and through comparison of the concept of the categories that are close in meaning. Development can be described as a function of the variability of the individual parameters of the system and its stochastic behavior; limiting the availability of opportunities; ability to change its structure and shape behaviors; ability to resist entropy trends; ability to adapt to changing conditions.

Selection approaches to the formation of key characteristics of the concept of "development" completed its study of the classification issues. In this regard, in the proposed generalized classification of enterprise development on the basis of twelve classifications.

Keywords: development, types of development, the approach, the classification aspects of the process, change the process of changing the system, movement, transformation.

Постановка проблеми та її зв'язки з науковими чи практичними завданнями. Сучасний стан економіки України характеризується високим рівнем нестабільності. Непередбачувані та хаотичні зміни умов функціонування підприємств, викликані передусім впливом факторів та суб'єктів зовнішнього середовища, обумовлюють необхідність швидкої адаптації, своєчасного виявлення і нейтралізації загроз та усунення протиріч, що виникають в процесі діяльності суб'єктів господарювання. У даному зв'язку виникає необхідність дослідження проблем управління розвитком підприємства, вирішення яких дозволяє забезпечити його стійке функціонування. Зокрема, особливої уваги вимагає формування теоретичного підґрунтя та категоріального апарату управління розвитком підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню сутності та змісту категорії «розвиток» присвячені роботи багатьох видатних науковців, зокрема, Раєвнєвої О. В. [1], Пономаренка В. С. [2], Пушкара О. І. [3], Гапоненко О. Л. [4], Юрія М. Ф. [5], Затхєя А. Р [6], Фролової І. Т. [8], Афанасьєва М. В. [9], Тодаро Н. П. [10], Шубравської О. В. [11] та ін.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Аналіз літературних джерел з дослідження проблем управління розвитком на сучасному етапі економіки України показав, що в даний час відсутній єдиний підхід до змісту категорії «розвиток» та ґрунтовна узагальнена класифікація його видів.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є узагальнення теоретичних засад та сучасних підходів до змісту категорії «розвиток» та виділення і обґрунтування її класифікаційних аспектів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Неузгодженість думок вчених щодо трактування змісту категорії «розвиток» через наявність різноспрямованих підходів є вагомим перешкодою при впровадженні в практику функціонування підприємств основних принципів та механізмів управління розвитком. У даному зв'язку доцільно визначити базисні характеристики загальнонаукового поняття «розвиток», що є вихідним моментом дослідження його змісту. Проведемо аналіз літературних джерел щодо трактувань категорії «розвиток» (табл. 1), що дозволить виділити, узагальнити та охарактеризувати основні підходи до її змісту.

Таблиця 1

Узагальнення сучасних підходів до змісту категорії «розвиток»

№	Автор, джерело	Сутнісний зміст категорії	Ключова ознака
1	2	3	4
1	Шубравська О. В. [11, с. 37]	Розвиток – процес переходу системи з одного стану в інший ...	Процес
	Тодаро М. П., [10, с. 30]	Розвиток – багатовимірний процес, що включає реорганізацію всієї економічної систем...	
	Василенко В. А., [12, с. 101]	Розвиток – не разові перетворення з метою досягнення "кращого" стану системи, а процес ...	
	Коршунова Е. Д., [13, с. 35]	Розвиток – це процес формування, накопичення та використання стратегічних здатностей ...	
2	Єрохіна Е. А. [14, с. 98]	Розвиток – якісна зміна складу зв'язків і функціонування системи ...	Зміна
	Афанасьєв Н. В., [9 с. 27]	Розвиток – об'єктивна зміна тільки якісних характеристик системи ...	
	Фролова І. Т., [8, с. 479].	Розвиток – закономірна, спрямована якісна зміна матеріальних і ідеальних об'єктів ...	
	Пуятин Ю. А., [15]	Розвиток – тип змін, що підвищує ступінь організованості системи ...	
	Кучин Б.Л., [16,с. 4]	Розвиток – це сукупна зміна у взаємозв'язку кількісних, якісних і структурних категорій ..	
3	Раєвнєва О. В., [1, с. 108]	Розвиток – унікальний процес трансформації відкритої системи в просторі і часі ...	Процес зміни
	Пономаренко В.С., [2, с. 62]	Розвиток – процес кількісно-якісних змін у системі, ускладнення структури і складу ...	
	Білодід І., [17]	Розвиток – процес, в результаті якого відбувається зміна якості чого-небудь ...	
	Ожегов С. І., [7, с. 643].	Розвиток – процес закономірної зміни, переходу з одного стану в інший, більш досконалий ...	

1	2	3	4
	Самуляк В. Ю., [18, с. 105].	Розвиток – це процес змін, перехід від одного стану до іншого, досконалішого порівняно з попереднім..	
	Затхей А. Р., [6, с. 32]	Розвиток – процес цілеспрямованої зміни в часі економічних, технічних, організаційних чи соціальних параметрів ...	
4	Юрій М. Ф., [5]	Розвиток – це такий рух, під час якого відбувається не просто зміна вже існуючих властивостей ...	Рух
	Философская энциклопедия, [19, с. 453-454].	Розвиток – вищий тип руху, зміни матерії і свідомості; перехід від одного якісного стану до іншого ...	
	Гапоненко О. Л., [4, с. 9].	Розвиток — рух уперед, формування нових рис, становлення нових структурних характеристик об'єкта ...	
5	Гвішиані Д. М., [15, с. 37].	Розвиток – система протиріч, система якісно різних етапів, шаблів, система оборотних і необоротних процесів ...	Система
	Пушкар О. І., [3, с. 10]	Розвиток – виділена в складі підприємства система, в якій об'єднанні процеси ...	

Так, деяка кількість авторів, а саме Шубравська О. В., Тодаро М. П. та інші, досліджуючи сутність поняття «розвиток», схиляються до думки, що розвиток – це саме процес. В залежності від визначення сутності категорії процес розглядається як унікальний, багатовимірний, кількісно-якісних змін, в результаті якого відбувається зміна якості тощо.

Інший класифікаційний підхід доцільно сформував на основі трактування категорії «розвиток» як зміни, він представлений такими авторами, як Фролова І. Т., Афанасьєв М. В., Єрохіна Є. А. В дослідженнях даних науковців зміна представлена як якісна, об'єктивна, закономірна, спрямована, сукупна, та така, що підвищує ступінь організованості системи.

Наступний підхід до змісту категорії «розвиток» об'єднує два попередніх та визначає поняття «розвиток» як процес зміни. Такі автори, як Раєвнева О. В., Пономаренко В. С., Затхей А. Р., Самуляк В. Ю., Ожегов С. І. та інші схиляються до думки, що розвиток – це специфічний процес зміни; процес закономірної зміни; процес змін, перехід від одного стану до іншого; процес цілеспрямованої зміни в часі економічних, чи соціальних параметрів економічної системи. Слід зазначити, що на нашу думку, даний підхід є більш повним та обґрунтованим.

На відміну до вище виділених трактувань, науковці Юрій М. Ф. та Гапоненко О. Л. вважають, що ключовою ознакою поняття «розвиток» є «рух». На думку вказаних авторів, розвиток – це рух уперед; вищий тип руху; взаємодія, під час якого відбувається не просто зміна вже існуючих властивостей, стану якоїсь системи, а виникають нові.

Ще один підхід доцільно сформував на основі трактування категорії «розвиток» як системи, він представлений науковцями Гвішиані Д. М. та Пушкарем О. І., які стверджують, що розвиток – це система протиріч, система якісно різних етапів, шаблів, система оборотних і необоротних процесів, система поступального росту й внутрішньої цілісності розвитку. Таким чином, можна узагальнити та виділити ключові ознаки, що формують підходи до змісту категорії розвиток: процес, зміна, процес зміни, рух та система.

Сучасні інформаційні джерела [20] визначають наступні базові характеристики категорії «розвиток»:

екологічний – розвиток має забезпечувати цілісність біологічних і фізичних природних систем;

соціальний – розвиток орієнтований на людину і спрямована на збереження стабільності соціальних і культурних систем, в тому числі, на скорочення числа руйнівних конфліктів між людьми;

економічний – заснований на теорії максимального потоку сукупного доходу Хікса-Ліндаля, який може бути зроблений за умови, принаймні, збереження сукупного капіталу, за допомогою якого і здійснюється цей дохід; ця концепція передбачає оптимальне використання обмежених ресурсів і використання екологічних — природо-, енерго- і матеріало-зберігаючих технологій.

Однак комплексність та багатогранність досліджуваної економічної категорії потребують подальшої деталізації її змісту. У даному зв'язку на основі систематизації поглядів вчених на сутність категорії «розвиток» виділимо сучасні

підходи до поглибленого розкриття ключових характеристик даного поняття (табл. 2). Так, Іванчук К. О. пропонує визначати сутність розвитку в залежності від якості та спрямованості перетворень, що відбуваються з підприємством. В монографії Раєвської О.В. [1] виділено три основні

підходи, що розкривають розуміння терміну «розвиток» через вивчення і виділення властивостей систем, що розвиваються, через формування трактувань даного поняття та через порівняння поняття розвитку з категоріями, близькими за змістом.

Таблиця 2

Підходи до виділення ключових характеристик поняття «розвиток»

№	Автор, джерело	Характеристика поняття «розвиток»	Зміст
1	Іванчук К. О., [22]	Прогресивний	Зміна стану підприємства на більш прогресивний
		Адаптивний	Підвищення гнучкості та адаптивності до змін
		Трансформаційний	Зміна підприємством свого якісного стану
		Кількісний	Зростання розмірів та показників діяльності підприємства
2	Раєвська О. В., [1, с.96]	Розвиток як властивість	Вивчення і виділення властивостей систем, що розвиваються.
		Дефініція	Формування трактування даного терміну.
		Характеристика об'єкта	Порівняння поняття розвитку з родинними категоріями.
3	Юшкевич О. О., [21, с. 181]	Залежно від характеру змін	Розвиток – сукупність змін різної економічної природи, цілеспрямованості, інтенсивності, що об'єктивно протікають в соціально-економічній системі під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів, а також приводять до переходу і фіксації підприємства в різних організаційно-економічних станах
		Трансформації системи, обумовленої суперечностями	Розвиток – унікальний процес трансформації відкритої системи в просторі і часі, який характеризується перманентною зміною глобальних цілей його існування.
		Синхронізації дії підсистем	Розвиток – виділена в складі підприємства система, в якій об'єднанні процеси, що ведуть до кількісних та якісних змін у всіх функціональних галузях підприємства.
		Адаптивності підприємства як системи	Розвиток – це процес формування, накопичення та використання стратегічних здатностей з метою забезпечення зовнішньої адаптації та внутрішньої інтеграції підприємства на ринках праці, капіталу та товарів.
		Досягнення поставленої мети	Розвиток – процес закономірного переходу з одного якісного стану до іншого, який забезпечує конкурентні переваги виробництва та своєчасну його переорієнтацію на інші ринки.

Юшкевич О. О. [21] пропонує характеризувати розвиток в залежності від мінливості окремих параметрів системи та стохастичності її поведінки; наявності граничних можливостей, що визначаються існуючими ресурсами; здатності змінювати свою структуру та формувати варіанти поведінки; вміння протистояти ентропійним тенденціям; здатності адаптуватись до мінливих умов.

Виділення підходів до формування ключових характеристик поняття «розвиток» може

бути доповнене дослідження та узагальненням його класифікаційних аспектів.

Так, проаналізувавши погляди вчених щодо класифікації видів розвитку, пропонується виділити 12 класифікаційних ознак (рис. 1): в залежності від середовища розвитку; за видом діалектичної тенденції; за часом; за видами потенціалу; за напрямком розвитку; за характером перетворень; за унікальністю змін; за масштабом змін; за характером змін; за рівнем невизначеності; за рівнем планування; за об'єктом змін.

В даному аспекті актуальним є доповнення змісту категорії «розвиток» виділенням наступних його форм [23, 24]:

еволюційна (поступові кількісні і якісні зміни) та революційна (стрибокподібний перехід від одного стану системи до іншого);

ринкова (процес розширення кола споживачів), організаційна (розвиток систем управління, ініціатив тощо) та ділова (спрямування ресурсів туди, де вони мають забезпечити максимальну конкурентоспроможність протягом максимально великого терміну часу).

Таким чином, узагальнюючи вищевикладене, під розвитком пропонується розуміти унікальний процес трансформації підприємства як відкритої системи в просторі і часі на основі якісних та/або кількісних змін, який спрямований на забезпечення гнучкості та адаптивності шляхом досягнення взаємодії між ресурсами, технологіями, менеджментом підприємства з зовнішнім середовищем з метою забезпечення досягнення його глобальних цілей.

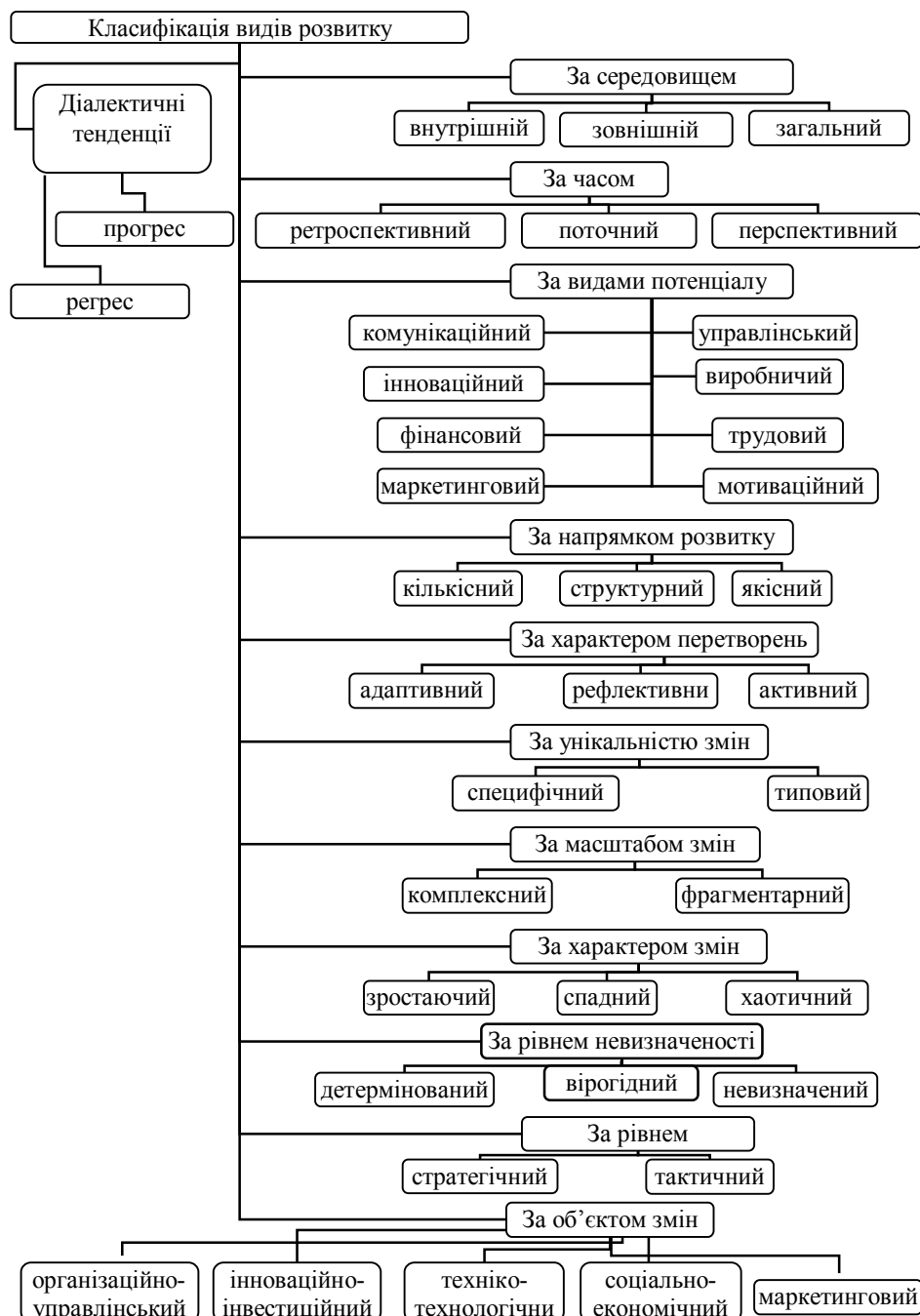

Рис. 1. Класифікація видів розвитку*

*розроблено авторами за [25 - 28]

Висновки даного дослідження і перспективи подальших робіт у цьому напрямку. Проведені дослідження дозволили узагальнити сучасні теоретичні підходи до змісту поняття «розвиток», виділити його ключові характеристики та класифікаційні аспекти. Результати дослідження можуть бути використані при подальшому формуванні та розкритті теоретичного підґрунтя та розробці методичних підходів до управління розвитком підприємства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Раєвська О.В. Управління розвитком підприємства: методологія, механізми, моделі / О. В. Раєвська: Монографія. — Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006. — 496 с.
2. Пономаренко В. С. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи / В. С. Пономаренко, О. М. Тридід, М. О. Кизим: Монографія. — Х.: Видавничий Дім «ІНЖЕК», 2003. — 328 с.
3. Пономаренко В. С., Стратегічне управління розвитком підприємства: навч. посібн. / В. С. Пономаренко, О. І. Пушкар, О. М. Тридід — Харків: ХДЕУ, 2002. — 640 с.
4. Гапоненко А. Л. Стратегическое управление: учеб. Для вузов, обучающихся по специальности 061100 «Менеджмент организаций» / А. Л. Гапоненко, А. П. Панкрухин. — 2-е изд., стер. — М.: Издательство ОМЕГА-Л, 2006. — 464 с.
5. Юрій М. Ф. Людина і світ [Електронний ресурс] / М. Ф. Юрій. — підр. онлайн. — Режим доступу: <http://textbooks.net.ua/content/view/7338/46/>.
6. Затхей А.Р. Особливості планування розвитку вітчизняних промислових підприємств / А. Р. Затхей // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку: Львів: Видавництво НУ «Львівська політехніка», 2001. — № 436. — С. 31-35.
7. Ожегов М. И. Толковый словарь русского языка / М. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова // РАН. — М.: Азбуковник, 1998. — 944 с.
8. Фролова И. Т. Философский словарь / И. Т. Фролова. — 7-е изд., перераб. И доп. — М.: Политиздат, 2001. — 719 с.
9. Афанасьев Н. В. Управление развитием предприятия / Н. В. Афанасьев, В. Д. Рогожин, В. И. Рудыка: Монография. — Х.: Издательский Дом «ИНЖЭК», 2003. — 184 с.
10. Тодаро М.П. Экономическое развитие / М. П. Тодаро: Пер. с англ. — М.: ЮНИТИ, 1997. — 671 с.
11. Шубравська О. Сталий економічний розвиток: поняття і напрямки дослідження / О. Шубравська // Економіка України. — 2005. — №1. — С. 36-42.
12. Василенко В. А. Организационно-циклическая и структурно-функциональная модели развития организации / В. А. Василенко // Культура народов Причерноморья. — 2004. — № 56, Т. 1. — С. 100-107.
13. Коршунова Е. Д. Моделирование процесса адаптивного управления организационным развитием предприятия / Е.Д. Коршунова // Менеджмент в России и за рубежом. — 2004. — № 2 — С. 34-39.
14. Крынская Л. И. Системный подход к построению модели развития регионов / Л. И. Крынская // Культура народов Причерноморья. — 2004. — №55, Т.3. — С. 96-101.
15. Пуятин Ю. А. Финансовые механизмы стратегического управления развитием предприятия / Ю. А. Пуятин, А. И. Пушкар, А. Н. Тридид. — Харьков: Основа, 1999. — 488 с.
16. Кучин Б. Л. Управление развитием экономических систем.: технологический прогресс, устойчивость / Б. Л. Кучин, Е. В. Якушева. — М.: Экономика, 1990.— 157 с.
17. Білодід І. Словник української мови / І. Білодід, В. Винник // Т. 8. — К.: Вид-во «Наукова думка», 1977. — 927 с.
18. Фещур Р. В. Управління розвитком машинобудівних підприємств / Р. В. Фещук, В. Ю. Самуляк // Національний університет «Львівська політехніка». — 2008 — С. 100-109.
19. Константинов Ф. В. Философская энциклопедия. Т.4 «Наука-логики» — Сигети. / Ф. В. Константинов. — М.: «Советская энциклопедия», 1967. — 592 с.
20. Вікіпедія. Вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. — Сталий розвиток. — Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Сталий_розвиток.
21. Юшкевич О. О. Систематизація поглядів до теорії розвитку підприємства як відкритої системи / О. О. Юшкевич // Вісник ЖТУ. Економічні науки. — № 2(56) — 2011. — С. 179-183.
22. Іванчук К. О. Теоретичні підходи до визначення сутності категорії «розвиток підприємства» / К. О. Іванчук // Стратегія і механізми регулювання промислового розвитку. — 2012. — С. 231-239.
23. Смирнов Э. А. Основы теории организации: / Э. А. Смирнов. Учебное пособие для вузов. — М.: ЮНИТИ, 2000. — 375 с.21.
24. Забродська Л. Д. Стратегічне управління: реалізація стратегії: / Л. Д. Забродська Навч. посібник для студ. екон. спец. — Харків: Консул, 2004. — 208 с.
25. Артюхова І. В. Системоутворюючі чинники розвитку підприємства / І. В. Артюхова, Т. О. Літвіненко // Проблеми матеріальної культури. Економічні науки. — С. 15-17.
26. Запасна Л. С. Економічна сутність розвитку підприємства / Л. С. Запасна. Онлайн

бібліотека [Електронний ресурс]. – 2011. – Режим доступу: <http://masters.donntu.edu.ua/2011/iem/bashkevich/library/tez8.htm>.

27. Фещур Р. В. Формування класифікаційний ознак розвитку підприємств / Р. В. Фещур, С. В. Шишковський // Національний

університет «Львівська політехніка». — С. 70-71.

28. Співвідношення понять «розвиток», «прогрес», «регрес» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://daviscountydaycare.com/susplnij-progres-ta-problemi-suchasnost/67spvv>.

*Рецензент д.е.н., професор ХНЕУ Раєвська О.В.
Експерт редакційної колегії к.е.н., доцент УкрДАЗТ Боровик Ю.Т.*

УДК 368.01

ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ СУЩНОСТИ ПОНЯТИЯ «СТРАХОВОЙ ПОРТФЕЛЬ» СТРАХОВЩИКА

Кондратенко Д.В., к.э.н., доцент (ХНУБА)

В статье проанализированы различные трактовки понятия «страховой портфель», рассмотрено содержание данного термина, обозначены функции страхового портфеля. Установлено, что действующим законодательством не определен термин "страховой портфель". Обозначены нерешенные вопросы, которые касаются нормативного урегулирования механизма оценки и передачи страхового портфеля от одного страховщика другому в добровольном порядке. Исследованы наиболее важные аспекты формирования страхового портфеля, обусловлено влияние степени риска на структуру портфеля, отмечено, что однородный состав рисков позволяет страховщику сформировать устойчивый страховой портфель. На основании проведенного исследования предложена авторская трактовка определения понятия «страховой портфель».

Ключевые слова: страховой портфель, однородный риск, степень риска, формирование страхового портфеля.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «СТРАХОВИЙ ПОРТФЕЛЬ» СТРАХОВИКА

Кондратенко Д.В., к.е.н., доцент (ХНУБА)

У статті проаналізовані різні трактування поняття «страховий портфель», розглянуто зміст даного терміну, розкриті функції страхового портфеля. Встановлено, що чинним законодавством не визначено термін "страховий портфель". Зазначено невирішені питання, які стосуються нормативного врегулювання механізму оцінки та передачі страхового портфеля від одного страховика іншому в добровільному порядку. Досліджено найбільш важливі аспекти формування страхового портфеля, обумовлено вплив ступеня ризику на структуру портфеля, зауважено, що однорідний склад ризиків дозволяє страховику сформувати стійкий страховий портфель. На підставі проведеного дослідження запропоновано авторське трактування визначення поняття «страховий портфель».

Ключові слова: страховий портфель, однорідний ризик, ступінь ризику, формування страхового портфеля.

THEORETICAL ANALYSIS OF THE CONCEPT OF INSURANCE PORTFOLIO OF INSURER

Kondratenko D.V., Ph.D., Associate Professor (KhNUCA)

The article is devoted to the analysis of the different interpretations of the concept of "portfolio insurance". The examples of the essence understanding of the "portfolio insurance" concept from the different scholars point of view was examined from the perspective of the aggregate insurance risks and the number of